



بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

اداره بررسی های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی

مشروح مذاکرات شورای فقهی

بانک مرکزی

یکصد و بیستمین جلسه مورخ ۱۴۰۳/۱۱/۲۴

اداره بررسی های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی

زمستان ۱۴۰۳

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

تهران، بلوار میرداماد، شماره ۱۹۸

تلفن: ۳۹۹۵۱ (۹۸۲۱+)

وب سایت: www.cbi.ir

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شناسه گزارش	شماره گزارش: ۱۴۰۳/۱۲/۹۶/۱۲/۱
عنوان گزارش: مشروح مذاکرات شورای فقهی بانک مرکزی* یکصد و بیستمین جلسه مورخ ۱۴۰۳/۱۱/۲۴ واژگان کلیدی: بانکداری اسلامی، شورای فقهی، وقف پول، کارمزد مکرر، قرض الحسنه. تاریخ انتشار گزارش: زمستان ۱۴۰۳	

* بر اساس بند «ر» ماده (۱۸) قانون بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، بانک مرکزی موظف است مشروح مذاکرات و مصوبات شورای فقهی را بر پایگاه اطلاع رسانی خود قرار دهد و برای عموم منتشر نماید. بر این اساس، اداره بررسی های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی اقدام به تهیه و تدوین این گزارش نموده است. لازم به ذکر است مصوبات شورای فقهی پس از ابلاغ توسط بانک مرکزی اجرایی می گردد.

استفاده از مطالب این سند با ذکر منبع بلامانع است.

فهرست

اسامی حاضرین در جلسه: (نام و نام خانوادگی، پست سازمانی یا دستگاه مرتبط) ۴

مشروح مذاکرات مرتبط با موضوع اول: بررسی «مدل عملیاتی پیشنهادی بانک مسکن جهت اجرای مصوبه

شورای فقهی در خصوص حذف کارمزد مکرر» ۵

مشروح مذاکرات مرتبط با موضوع دوم: بررسی ابعاد فقهی «ایجاد حساب بانکی مبتنی بر وقف پول» ۱۳

اسامی حاضرین در جلسه: (نام و نام خانوادگی، پست سازمانی یا دستگاه مرتبط^۱)

۱. آیت الله غلامرضا مصباحی مقدم (ریاست شورای فقهی)
۲. آیت الله محمدسعید واعظی (عضو شورای فقهی)
۳. آیت الله علیرضا اسلامیان (عضو شورای فقهی)
۴. حجت الاسلام والمسلمین مجید رضایی دوانی (نایب رئیس شورای فقهی)
۵. آیت الله حسینعلی سعدی (عضو شورای فقهی)
۶. آقای دکتر سجاد افشار (معاون حقوقی و امور مجلس بانک مرکزی و عضو شورای فقهی)
۷. آقای دکتر عباس عرب‌مازار (عضو شورای فقهی)
۸. آقای دکتر علی خورسندیان (عضو شورای فقهی)
۹. آقای دکتر محمود ابراهیمی (عضو شورای فقهی)
۱۰. حجت الاسلام والمسلمین دکتر سیدمهدی خاموشی (رئیس سازمان اوقاف و امور خیریه)
۱۱. آقای دکتر حسین صدقی (مدیر کل تنظیم مقررات بانک مرکزی)
۱۲. آقای دکتر سیدعلی اکبر میرعمادی (مدیر کل نظارت غیراحتیاطی بانک مرکزی)
۱۳. آقای دکتر سیدمحمد رضا حسینی پور (دستیار ویژه قائم مقام رئیس کل بانک مرکزی)
۱۴. حجت الاسلام والمسلمین صباغیان (مسئول نظارت و تطبیق شرعی بانک توسعه تعاون)
۱۵. حجت الاسلام والمسلمین امرالله حسینی نیا (معاون سازمان اوقاف و امور خیریه)
۱۶. آقای مجتبی باقرزاده (مدیر کل اسناد و ثبتی سازمان اوقاف و امور خیریه)
۱۷. خانم مهناز کشت کار رجبی (معاون مدیر عامل بانک مسکن)
۱۸. خانم دکتر فرشته ملاکریمی (مسئول نظارت و تطبیق شرعی بانک مسکن)
۱۹. آقای دکتر حسین میثمی (دبیر شورای فقهی و مدیر اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی بانک مرکزی)
۲۰. آقای مهدی کاظمیان (معاون اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۲۱. آقای محمد حسین شمشیری (رئیس دایره اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۲۲. آقای علی نظری (رئیس گروه اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۲۳. آقای مهدی شهبازی فرد (کارشناس اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۲۴. آقای کوروش بروچی (رئیس دایره اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)
۲۵. خانم مریم بیدخوری (محقق اداره بررسی‌های بانکداری اسلامی و دبیرخانه شورای فقهی بانک مرکزی)

^۱ از اعضای محترم شورای فقهی بانک مرکزی آقایان دکتر ابوالحسنی، دکتر محمدپور و حجت الاسلام والمسلمین باقری بنایی در این جلسه حضور نداشتند.

مشرح مذاکرات مرتبط با موضوع اول: بررسی «مدل عملیاتی پیشنهادی بانک مسکن جهت اجرای

مصوبه شورای فقهی در خصوص حذف کارمزد مکرر»

تلاوت آیاتی چند از قرآن مجید

میثمی: موضوع کارمزد، چند بار در شورای فقهی مورد بحث قرار گرفته است. شیوه محاسبه کارمزد یکی از مباحث بنیادین است که مراجع تقلید درباره آن نظرات متفاوتی دارند. قبلاً در ارتباط با کارمزد قرض الحسنه و شیوه محاسبه آن به صورت مکرر به تفصیل صحبت کرده ایم. آیت الله مکارم در این زمینه فتوای روشنی دارند و به صراحت معتقدند که کارمزد مکرر شبهه ربا دارد. بنابراین، این موضوع در شورای فقهی بررسی شد و پیشنهاد حذف کارمزد مکرر مطرح گردید. بانک رسالت این پیشنهاد را اجرایی کرد، اما متأسفانه بانک قرض الحسنه مهر ایران با وجود پیگیری‌های انجام شده، هنوز اقدام به حذف کارمزد مکرر ننموده است. بخش نظارت بانک مرکزی نیز ابلاغیه‌ای صادر نمود که به موجب آن، بانک‌ها تا سقف نرخ ۴ درصد می‌توانند پیشنهادات اصلاحی خود را ارائه دهند.

چند بانک دیگر نیز مدل‌های پیشنهادی خود را ارائه کردند، اما به دلیل عدم تطابق با اهداف مورد نظر، تأیید نشد. بانک مسکن با تلاش‌های جناب آقای دکتر خورسندیان و تیم علمی ایشان و همچنین مسئول نظارت و تطبیق شرعی بانک، خانم دکتر ملاکریمی، پیشنهادی ارائه دادند که ما به طور مفصل در دبیرخانه بررسی شد. این خلاصه‌ای از بحث و پیشینه موضوع است که تقریباً دو سال است که در دبیرخانه به آن پرداخته‌ایم، به ویژه با تعامل همکاران بانک مسکن.

مصباحی مقدم: آیت الله مکارم شیرازی نکته دیگری را نیز مطرح کرده‌اند. اینکه نمی‌توان هزینه را صرفاً بر اساس درصد تعیین کرد و نظرات فقها و مراجع دیگر هم همین است که باید مشخص شود که هزینه واقعی چقدر است. در جلسات قبلی به طور مفصل به این موضوع پرداختیم و جمع‌بندی این بود که هزینه‌ها باید ترکیبی از یک هزینه ثابت و یک هزینه متغیر باشد که متناسب با دو بخش تجهیز و تخصیص است. در بخش تجهیز، با توجه به اینکه منابع بیشتری برای تأمین مالی مورد استفاده قرار می‌گیرد، هزینه‌ها باید به طور جداگانه محاسبه شوند. در اینجا نیازی به ارائه عدد نیست و محاسبات باید بر اساس هزینه‌های واقعی انجام شود. در مورد تخصیص نیز، هزینه‌های خاصی مانند اعتبارسنجی و سایر هزینه‌هایی که بانک برای خود دارد، باید محاسبه و در نظر گرفته شوند.

خورسندیان: مدل پیشنهادی که همکاران بنده توضیح خواهند داد، بر اساس ترکیبی از کارمزد ثابت و متغیر است. کارمزد ثابت که به تخصیص مربوط می‌شود، درصدی از مبلغ تسهیلات قرض الحسنه را شامل می‌شود. اما مبلغ متغیر بسته به مدت بازپرداخت، که می‌تواند یک تا ده سال باشد، تغییر می‌کند. به عنوان مثال، اگر فردی تسهیلات قرض الحسنه‌ای از بانک بگیرد و بخواهد آن را در مدت ۵ سال بازپرداخت کند، مبلغ متغیر بر اساس ضریب ۵ ساله محاسبه می‌شود و این محاسبه تنها یک بار انجام می‌گیرد. به عبارت دیگر، بحث تکرار کارمزد به صورت سالانه در اینجا مطرح نیست. اگر قرار باشد که بازپرداخت در مدت ۸ سال انجام شود، مبلغ متغیر با ضریب ۸ ساله ترکیب می‌شود ولی باز هم تنها یک بار محاسبه و دریافت می‌شود.

کشت کار رجبی: اگر اجازه دهید، یک بررسی در مورد آخرین دستورالعمل بانک مرکزی در خصوص کارمزد قرض الحسنه که به بانک‌ها ابلاغ شده، داشته باشیم. در این نامه آمده است که بانک‌ها باید در دوره بازپرداخت سالانه، اقساط را به جای ۱۲ ماه، ۱۱ ماه در نظر بگیرند و قسط اول را به کارمزد اختصاص دهند. بر این اساس، بنده وضعیت موجود را با یک مثال توضیح داده می‌شود و هدف این است که این مثال با پیشنهاد جدید مقایسه شود. فرض کنید که ما تسهیلات قرض الحسنه ای با دوره بازپرداخت ۳ ساله داشته باشیم. بر اساس دستورالعمل فعلی، وضعیت موجود به این شکل است که اصل تسهیلات قرض الحسنه باید در ۳۳ قسط بازپرداخت شود و کارمزد مربوطه در اقساط اول، سیزدهم و بیست و پنجم پرداخت گردد. با فرض دریافت تسهیلات ۳۰۰ میلیون تومانی، اگر قرارداد در تاریخ ۵ اردیبهشت ۱۴۰۳ با نرخ کارمزد ۴ درصد سالانه و مدت بازپرداخت سه سال منعقد شود، جزئیات اقساط و کارمزد به شرح زیر خواهد بود. کارمزد سال اول معادل ۴ درصد از ۳۰۰ میلیون تومان، برابر با ۱۲ میلیون تومان خواهد بود. اقساط ماهانه نیز با تقسیم اصل تسهیلات ۳۰۰ میلیون تومان بر ۳۶ ماه، حدود ۹ میلیون تومان در نظر گرفته می‌شود. اولین قسط در تاریخ ۵ خرداد ۱۴۰۳ پرداخت خواهد شد و اقساط بعدی به فاصله یک ماه از یکدیگر پرداخت می‌شوند. فرض کنید مشتری به موقع اقساط را پرداخت کند.

در سال دوم، قسط سیزدهم که معادل کارمزد سال دوم است، محاسبه می‌شود. این قسط برابر با ۴ درصد از ۳۰۰ میلیون تومان منهای ۱۱ قسط حدود ۹ میلیون تومانی که قبلاً پرداخت شده، خواهد بود. بنابراین، قسط سیزدهم به حدود ۸ میلیون تومان می‌رسد. در نهایت، با رسیدن به قسط بیست و پنجم، کارمزد سال سوم محاسبه می‌شود. مجموع کارمزد طی سه سال به ۲۴ میلیون تومان خواهد رسید که معادل ۸ درصد از تسهیلات ۳۰۰ میلیون تومانی است.

اولین نکته این است که هدف این اقدام حذف محاسبه مکرر کارمزد است. نکته دوم این بود که کارمزد باید معادل هزینه واقعی خدمات ارائه شده توسط بانک‌ها باشد. همچنین، دو نکته مهم قابل توجه است: از نظر شرعی هیچ محدودیتی در دریافت کارمزد به صورت یکجا یا به صورت اقساط مساوی در طول دوره بازپرداخت وجود ندارد. موضوع دیگر این بود که کارمزد می‌تواند به صورت درصدی، مبلغ معین یا ترکیبی از هر دو باشد. ما از این نکات استفاده کرده و قصد داریم پیشنهادی ارائه دهیم که مطابق با این اصول باشد. بر این اساس، از حوزه مالی بانک مسکن استعلامی انجام دادیم تا نرخ قیمت تمام شده منابع را محاسبه کند.

محاسبات انجام شده در طول ۱۰ سال اخیر نشان می‌دهد که هزینه های سربار (شامل هزینه های پرسنلی اداری در بانک مسکن)، حداقل ۴ درصد بوده است. با توجه به ماهیت حساب قرض الحسنه و همچنین هزینه های مربوط به تبلیغات و جوایز، این رقم به ۶ درصد افزایش می‌یابد. به عبارت دیگر، هزینه تمام شده منابع در بانک مسکن سالانه حداقل ۶ درصد است. این نکته را مطرح کردم تا بیان کنم که بانک‌ها باید به گونه‌ای عمل کنند که پرداخت تسهیلات، هزینه های واقعی خدمات را پوشش دهد و از نظر اقتصادی مقرون به صرفه باشد. بنابراین، معتقدیم که سیاست‌گذاری باید به گونه‌ای باشد که شبکه بانکی تشویق به پرداخت تسهیلات قرض الحسنه شود، بدون اینکه به زیان بانک‌ها منجر گردد.

با توجه به اهمیت رعایت منافع مشتریان و همچنین توصیه های شورای فقهی، پیشنهاد بانک مسکن درباره مدل جدید کارمزد به دو بخش تقسیم می شود: بخش ثابت و بخش متغیر. این دو بخش تنها یک بار در زمان انعقاد قرارداد محاسبه خواهند شد، بنابراین موضوع تکرار محاسبات (کارمزد مکرر) منتفی می شود. برای بخش ثابت، نرخ ۴ درصد در نظر گرفته شده و بخش متغیر بر اساس مدت زمان بازپرداختی که مشتری با توجه به توانایی خود انتخاب می کند، تعیین می شود.

برای مدت بازپرداخت یک ساله، هیچ هزینه متغیری به قرارداد اضافه نمی شود؛ به عبارت دیگر، بخش متغیر صفر است. اگر درخواست تمدید به بیش از یک سال داشته باشید، برای دو سال، هزینه متغیر به دو درصد و برای حداکثر سه سال به چهار درصد افزایش می یابد. همچنین، در محاسبات، هزینه های متغیر تبلیغات نیز در نظر گرفته شده است. اگر عامل زمان را در نظر بگیریم، هر سال بخشی از هزینه ها مربوط به حقوق پرسنل است که به طور سالانه افزایش می یابد. به همین دلیل، هرچه مدت زمان بیشتر باشد، با توجه به افزایش هزینه های بانک، این هزینه ها نیز افزایش می یابند.

مدل پیشنهادی بانک مسکن شامل چند نکته کلیدی است. اولین نکته این است که این مدل موجب افزایش رضایت مشتریان می شود. دلیل این امر آن است که در روش فعلی، به دلیل تفاوت میان مبلغ کارمزد و اقساط، مشتریان گاهی مبلغ کارمزد را فراموش می کنند و به اندازه مبلغ اقساط آن را پرداخت می کنند، که این موضوع گاهی منجر به نارضایتی آنها می شود. در مدل جدید، مبلغ کل اقساط در طول دوره بازپرداخت ثابت خواهد بود که این امر به افزایش رضایت مشتری کمک می کند. نکته بعدی که بسیار حائز اهمیت است و به نوعی فلسفه اصلی برگزاری این جلسات را تشکیل می دهد، حذف کارمزد مکرر است.

در این مدل، مشابه روش قبلی، اگر مشتری بخواهد قبل از موعد مقرر قرارداد را فسخ کند، کارمزد مربوط به اقساط سررسید نشده نیز دریافت نخواهد شد. نکته دوم که به آن اشاره کردم، بسیار حائز اهمیت است. اگر بخواهیم به طور کلی محاسبه کنیم، هیچ ریالی به کارمزد نسبت به روش قبلی اضافه نمی شود. در واقع، محاسبه ای که به آن چهار درصد کارمزد گفته می شود، در عمل به دلیل محاسبات مکرر، عدد بالاتری ایجاد می کند. اما در روش جدید، تعهدی که مدل به ما می دهد این است که هیچ ریالی نسبت به روش قبلی اضافه نشده است.

در مدل جدید، به دلیل اینکه مبلغ کارمزد، مشابه مدل قبلی تعیین شده است و ما فرض کرده ایم که بانکها باید بر اساس هزینه های واقعی خدمات از مشتریان هزینه دریافت کنند، محاسبات نشان می دهد که این کارمزد در واقع حداقل عددی است که هزینه های واقعی خدمات بانکی را پوشش می دهد.

میثمی: بهترین روش برای محاسبه کارمزد قرض الحسنه این است که به صورت یک مرتبه و بر اساس مبلغ کل تسهیلات دریافت شود. این رویکرد به این معناست که دیگر مانده بدهی سالانه محاسبه نخواهد شد.

رضایی: آیت الله مکارم فرمودند که اگر به صورت مکرر کارمزد دریافت شود، مشتری دچار اشکال خواهد شد. به مشتری می گوئیم که کارمزد ۴ درصد است، اما در واقع ممکن است به ۸ درصد یا حتی بیشتر تبدیل شود. اگر مثلاً مدت زمان بازپرداخت ۱۰ سال باشد، ممکن است به ۱۸ درصد یا بیشتر هم برسد.

مدل جدید دو مشکل را حل کرده است، اما همچنان ممکن است مشکلاتی وجود داشته باشد. با فرض اینکه هزینه ای که دریافت می شود، به اندازه مزد کار واقعی باشد، مشخص نکردید که کارمزد واقعی چه مقدار است؟ آیا ۱ درصد است، یا ۱۰ درصد یا ۲۰ درصد؟ اگر کارمزد واقعی مشخص باشد، دیگر بحثی در این مورد نخواهیم داشت. مرحوم امام خمینی (ره) فرموده بودند که اگر کارمزد واقعی باشد، اشکال شرعی ندارد.

اسلامیان: در توضیحی که بیان شد، منظور از قیمت تمام شده پول چیست؟ وجوهی که در اختیار بانک است متعلق به بانک نیست، بلکه بانک پول مردم را جمع می کند و به مردم سود می دهد.

سعدی: همان طور که اشاره شد، دو مشکل وجود دارد. یکی این است که «تبعیت عقد از قصد» با چالش مواجه می شود. بر اساس اعلام بانک، گفته می شود که نرخ کارمزد ۴ درصد است، اما در واقعیت بر اساس محاسبات مالی گاهی به ۱۸ درصد می رسد. سوالی که مطرح می شود آن است که هزینه های مرتبط با سنوات طولانی مدت (مثلا هزینه های اجاره مکان) چگونه محاسبه می شود؟

مصباحی مقدم: زمانی که مدیر عامل بانک قرض الحسنه مهر ایران در بحث کارمزد در شورای فقهی حضور داشتند، به محاسبات پرداختیم و متوجه شدیم که محاسبات انجام شده، به ما ۴ درصد را در هیچ یک از هزینه های ثابت یا متغیر ارائه نداد. بلکه عدد خروجی برای کارمزد واقعی کمتر از ۴ درصد بود. در واقع، نوساناتی که وجود داشت، حول و حوش نیم درصد بود و به هیچ وجه به ۴ درصد نمی رسید. حالا مدل جدید بانک مسکن محاسبات چگونه کارمزد را به ۸ درصد تبدیل می کند؟ این نشان می دهد که برخی هزینه ها به عنوان هزینه های قرض الحسنه در نظر گرفته نشده است. این موضوع منطقی نیست. در واقع قابل قبول نیست که بانکی که تمام خدماتش قرض الحسنه است مزد کارش به طور مثال ۳.۵ درصد محاسبه شود. در حالی که بانکی که بخشی از منابعش را قرض الحسنه می دهد (مانند بانک مسکن)، هزینه بیشتری داشته باشد. به عبارت دیگر، بانک قرض الحسنه مهر دارای ساختمان، نیروی انسانی، وسایل و لوازم است و هزینه های آب و برق و سایر هزینه ها را نیز دارد. مجموع این هزینه ها برای تسهیلاتی که همه قرض الحسنه هستند، محاسبه شده و نشان می دهد که خروجی کمتر از ۴ درصد است.

خووسندیان: در واقع، موضوع را می توان به دو بخش تقسیم کرد. بخش اول مربوط به شیوه و نحوه محاسبه است که مزد کار ثابت و متغیر ارائه شده، فارغ از اینکه حدود ۴ درصد باشد. اگر این مورد صحیح باشد، باید بررسی کنیم که آیا این شیوه محاسبه مزد کار، ما را به هدف مورد نظر می رساند یا خیر؟ بخشی از مقوله کارمزد متغیر و بخش دیگر ثابت است؛ بخش ثابت کارمزد به زمان مربوط نمی شود و بخش متغیر به زمان مرتبط می شود. این یک بحث است و خوب است که نظر دوستان را در این زمینه جمع بندی کنیم. مورد دوم نیز نحوه محاسبه مزد کار یا کارمزد واقعی است.

در مورد صحت عدد ۴ درصد مزد کار بحث و مناقشه وجود دارد که ممکن است این عدد کمتر یا بیشتر باشد و این قابل بررسی و بازبینی است. به ویژه در مورد بحث بانک قرض الحسنه مهر ایران که به آن اشاره گردید. موضوع اصلی شیوه ترکیب مزد کار متغیر و ثابت است که در مدل بانک مسکن پیگیری می شود. شیوه ای که در مدل بانک مسکن مطرح شده

ممکن است مورد مناقشه اعضای شورای فقهی قرار گیرد. چرا در مدل پیشنهادی وقتی مدت زمان بیشتر می شود مزد کار متغیر افزایش می یابد؟ البته این موضوع به وضوح قابل توجیه است. زیرا هر سال هزینه های بانک افزایش می یابد. همچنین، وقتی تسهیلات قرض الحسنه ای که قرار است در مدت سه سال بازپرداخت شود، به هفت یا هشت سال افزایش می یابد، سیستم اداری به مدت بیشتری درگیر هزینه ها خواهد بود. در این حالت، با افزایش زمان به هفت سال، هزینه های اداری، حقوق، برق، آب و هزینه های وصول اقساط نیز افزایش می یابد. بنابراین، منطقی است که با افزایش زمان، هزینه ها نیز افزایش یابد.

بانک باید مبلغ قرض الحسنه را به طور کامل و ۱۰۰٪ به مشتری پرداخت کند و کارمزد از این مبلغ کسر نشود. بلکه بانک می تواند مبلغ کارمزد را به صورت جداگانه دریافت کند. بنابراین، محاسبه کارمزد باید به طور دقیق و طبق توافق انجام شود و مبلغ قرض الحسنه به طور کامل باید پرداخت گردد.

ابراهیمی: سوال اصلی از نظر شرعی این است که آیا تعیین نرخ ثابت به عنوان مبنای محاسبه هزینه، خلاف شرع است یا خیر؟

ملاکرمی: وقتی در حال بررسی یک مسئله فقهی هستیم و می خواهیم به ضابطه فقهی آن برسیم، باید از دو جنبه به آن نگاه کنیم: یکی اینکه ضابطه شرعی چیست و آیا این مسئله شرعی است یا عرفی؟ به نظر بنده، ماهیت این موضوع با ربا متفاوت است و اینکه درصد کارمزد چه عددی باشد، باید بر اساس نرخ تورم و یک مفهوم عرفی تعیین شود. نحوه محاسبه کارمزد مسئله ای شرعی است که باید به قاعده ای شرعی در این زمینه برسیم. اما اینکه عدد نهایی مزد کار چه مقدار باشد، باید بر اساس واقعیت ها تعیین شود و در این مورد نباید مناقشه ای وجود داشته باشد. اگر بانک قرض الحسنه مهر ایران به عدد خاصی در کارمزد می رسد که بر اساس واقعیت های موجود آن بانک باشد، این عدد قابل تسری به سایر بانک ها نیست.

مصباحی مقدم: مناقشه در مقدمات محاسبه مزد کار است و نه در اصل موضوع. همچنین، تجربه جهانی نشان می دهد که هزینه پول در بانک ها معمولاً بین ۲۵ صدم درصد تا نیم درصد محاسبه می شود. این هزینه مربوط به تأمین مالی و سپرده هایی است که بانک ها دریافت می کنند و نه هزینه تسهیلات قرض الحسنه که فرض بر این است که سودی ندارد.

مناقشه در اینجا شرعی نیست بلکه محاسباتی است. اگر شما محاسبات جدیدی ارائه دهید که با نتایج قبلی فاصله زیادی نداشته باشد، این امر به ما اطمینان بیشتری می دهد که پیشنهاد شما مورد قبول قرار خواهد گرفت. من از دو بانک قرض الحسنه مهر ایران و رسالت پرسیدم که درصد نکول در آنجا چگونه است؟ گفتند که درصد نکول بسیار پایینتر از میانگین شبکه بانکی است.

میثمی: به نظر بنده در مدل فعلی ابهامی که وجود دارد آن است که در شعبه به مشتری اعلام می کنند که ۴ درصد کارمزد قرض الحسنه دریافت خواهد شد، اما در عمل و بر اساس محاسبات مالی، عددی بالاتر دریافت می شود. بنابراین، مدل جدید بانک مسکن در زمینه محاسبه کارمزد کاملاً شفاف است و با حقوق مشتری و اصول بانکداری اسلامی سازگاری

دارد. نکته دوم این است که بانک قرض الحسنه مهر ایران، مدلی که از سال ۱۴۰۰ ارائه داد، به پایان نرساند. حال بانک مسکن می‌خواهد این مدل را اجرا کند. واقعیت این است که بانک مسکن یک بانک دولتی است و ویژگی‌های خاص خود را دارد. محاسبات هزینه‌های این بانک نیز توسط اداره کل مهندسی مالی آن انجام شده است. کارشناسان این بانک می‌گویند که مزد کار به این شکل محاسبه شده و در جلسه‌ای که با دبیرخانه داشتند، جزئیات را ارائه دادند. نمی‌توانیم بگوییم که این محاسبات نادرست است، زیرا آنها هزینه‌های شعب و پرسنل را ارائه کرده‌اند و معتقدند که این اعداد نمایانگر مزد واقعی کار است.

مصباحی مقدم: بنده گفتم که مناقشه ما شرعی نیست، اما نگرانیم که ممکن است آنچه که دنبال می‌کنیم، محقق نشود. نکته ای که اشاره شد و بسیار مورد تأکید قرار گرفت، این است که این کارمزد نباید از اصل قرض الحسنه کسر شود، بلکه باید به صورت جداگانه دریافت گردد. اگر کسی بخواهد به صورت فوری وام قرض الحسنه دریافت کند و سپس کارمزد آن را پرداخت کند، مانعی ندارد.

سعدی: اخذ مجوز از شورای فقهی نیازمند در اختیار داشتن فرمول و محاسبات مدل است. بنده پیشنهاد می‌کنم که با توجه به ملاحظات که مطرح شده و همچنین جمع‌بندی قبلی، مجوزی با یک فرض خاص صادر کنیم، به این معنا که فرمول کارمزد را مجوز ندهیم. دغدغه ما از نظر فقهی این است که بانک در قرض الحسنه نباید افزون بر اجرت و مزد اعطای تسهیلات، هزینه دیگری دریافت کند و تنها مجاز به دریافت هزینه اعطای تسهیلات است. اشاره شد که در برخی بانک‌ها ممکن است گزارش‌ها متفاوت باشد و بر همین مبنا هزینه‌ها تفاوت کنند. البته تأکید شد که برخی افراد نیز مطرح کردند که هزینه یک بانک ممکن است با بانک دیگر متفاوت باشد و این از نظر فقهی این موضوع اشکالی ندارد؛ به این معنا که اگر هزینه به عنوان اجرت واقعی در نظر گرفته شود، تفاوت در مزد کار بین بانک‌ها مشکل فقهی ایجاد نمی‌کند.

حسینی پور: فرمول ارائه شده می‌تواند منجر به انحرافات بعدی در سیستم بانکی شود. دلیل بنده این است که نرخ کارمزد حداکثر ۴ درصد ذکر شده و ممکن است ۲ یا ۳ درصد باشد. در بخشنامه فعلی نرخ کارمزد حداکثر ۴ درصد تعیین شده. وقتی تسهیلاتی به بنده داده می‌شود، کارمزد یک بار در سال دریافت می‌شود و این به دلیل هزینه‌های سیستم بانکی است. اگر تسهیلات ۵ ساله باشد، کارمزد باید به همان نسبت محاسبه شود. از نظر شرعی و اصول حسابداری، مزد کار باید تا زمانی که درآمد شناسایی می‌شود، مشخص باشد. ما از قسط اول مانند سایر تسهیلات عمل می‌کنیم و این موضوع می‌تواند باعث شود که عقد قرض الحسنه، که واقعاً به کمک بسیاری از مردم مستضعف می‌آید، به ابزاری برای برخی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیر بانکی تبدیل شود تا با نرخ‌های متغیر بازی کنند. همچنین، از نظر اصول حسابداری، درآمد باید به محض تحقق شناسایی شود و کارمزد باید به دو بخش ثابت و متغیر تفکیک گردد.

صدقی: در شهریور ۱۴۰۲ شورای پول و اعتبار موضوع یاد شده را مصوب کرد؛ به این صورت که با رعایت سقف ۴ درصد (با فرض مکرر)، نحوه محاسبه توسط بانکها آزاد است و این موضوع منوط به تأیید بانک مرکزی یا اداره دبیرخانه شورای فقهی است. باید بگوییم که این مدل دربردارنده محاسبات مکرر می‌باشد، زیرا هزینه متغیر به معنای وجود تکرار

است. مفهوم هزینه ثابت روشن و قابل درک است، اما هزینه متغیر به این معناست که با توجه به مبلغ تسهیلات، تغییر می‌کند.

مصباحی مقدم: اگر کارمزد برای یک سال محاسبه شود، آنچه شورای پول و اعتبار در رابطه با کارمزد تصویب کرده باید تحت تأثیر مصوبه شورای فقهی قرار گیرد، نه اینکه مصوبه شورای پول و اعتبار را توجیه کنیم. ۴ درصد کارمزد به چه معناست؟ این موضوع نیاز به توضیح بیشتری دارد. باید محاسبه ها یک بار انجام شود تا از تکرار کارمزد جلوگیری گردد. در پایان هر سال، محاسبات نباید بر اساس مانده بدهی انجام شود، زیرا این همان معنای نرخ بهره است و ما می‌خواهیم از نرخ بهره فاصله بگیریم. در سال ۱۳۶۲، قانون عملیات بانکی بدون ربا تصویب شد که به معنای جدایی از نرخ بهره است.

همان‌طور که می‌دانید، ائمه معصومین، از جمله امام باقر (ع) و امام صادق (ع)، در مورد مرابحه به افرادی که درخواست فروش مرابحه داشتند، می‌فرمودند که مبلغ را مشخص کنید و نه نسبت سود را. حتی از بیان نسبت سود پرهیز می‌کردند. ابن ادریس (ره) نیز بیان می‌کند که منظور از روایات این است که شما باید نسبت سود را به جنس و کالا بدهید و نه به قیمت. قیمت باید به جنس نسبت داده شود، زیرا این جنس است که در فروش افزایش قیمت پیدا می‌کند و نه پول (ان الثمن لا یریح). بنابراین، افزایش قیمت به دلیل تغییرات در قیمت کالا است و نه افزایش مبلغ پول. لطفاً به این نکات توجه کنید. در مورد قرض الحسنه، باید توجه داشته باشید که هیچ افزوده‌ای نباید وجود داشته باشد، اما هزینه‌هایی برای بانک به عنوان واسطه وجود دارد که قابل پذیرش است. بنابراین، صرفاً هزینه‌های مربوط به وام قرض الحسنه را در نظر بگیرید و سعی کنید حداقل هزینه‌ها را مبنای محاسبه قرار دهید.

همان‌طور که اشاره شد، باید هزینه پول را به صورت هزینه‌های عملیاتی در نظر بگیریم. یک سوال مهم این است که اگر هزینه‌های مربوط به قرض الحسنه را به عنوان هزینه‌های عملیاتی در نظر بگیریم، ممکن است دو درصد کل تسهیلات مرتبط با وام یک میلیاردی و وام صد میلیون تومانی به طور قابل توجهی متفاوت باشند؛ بنابراین، باید دقت شود که (هزینه پول) به عنوان هزینه واقعی عملکرد محاسبه نشود تا از بروز شبهات جلوگیری گردد.

به عنوان مثال، هزینه تبلیغات برای وام یک میلیاردی با وام صد میلیون تومانی متفاوت است و این تفاوت می‌تواند تأثیراتی داشته باشد. ممکن است در یک سال، هزینه‌های پرسنلی و اداری بانک کمتر از سال قبل شود و این موضوع باید در محاسبات واقعی لحاظ گردد. ممکن است در یک سال تعداد پرسنل و شعب کاهش یابد که این موضوع به کاهش هزینه‌های سربار منجر می‌شود و حتی می‌توان هزینه‌های متغیر را نیز کاهش داد. این موضوع هیچ مناقشه‌ای ندارد و می‌توان محاسبات را به طور سالانه تجدید نمود. ممکن است بانک به این نتیجه برسد که اگر خدمات خود را بیشتر به صورت الکترونیکی ارائه دهد، به نیروی انسانی کمتری و شعب کمتری نیاز پیدا کند و به تبع آن، هزینه‌های سربار کاهش خواهد یافت.

ملاکریمی: باید به این نکته توجه کرد که در احادیث مربوط به قرض، تفکیک جدی وجود دارد که از سوی معصومین بیان شده است. ما با احادیثی مواجه هستیم که به «قرض حسن» اشاره دارند و به صراحت بیان شده که اگر قرض دهنده

با امید به استفاده از این فرصت در زمان اضطرار و نیاز به قرض گیرنده قرض دهد، این موضوع با قرض حسن در تضاد نیست. بر مبنای روایات می‌توان به سه نوع قرض اشاره نمود: «قرض ربوی»، «قرض غیر ربوی» و «قرض الحسن». در سیستم بانکی معمولاً نمی‌توانیم انتظار قرض الحسنه داشته باشیم، این موضوع کاملاً واضح است. اما سپرده‌گذارانی که در این مدل سرمایه‌گذاری می‌کنند، انتظارشان از بانک این است که بانک در آینده به آنها قرض الحسنه ارائه دهد، زیرا آنها به دنبال کسب سود نیستند.

مصباحی مقدم: جمع‌بندی این است که محاسبات بانک مسکن باید یک بار دیگر با دقت انجام شود. مبنای محاسبات باید صرفاً هزینه تمام شده خدمات بانکی برای اعطای قرض الحسنه باشد و نباید مجموع خدمات بانک برای گروه خاصی از مخاطبان قرض الحسنه، باشد. لطفاً دوباره هزینه خدمات خود را به طور دقیق محاسبه کنید و این مبلغ را جدا از مبلغ اصل قرض در نظر بگیرید و از مشتریان به صورت مبلغ مشخص در مقابل خدمات معین دریافت کنید. این موضوع باید مجدداً در شورا مطرح شود.

مشروح مذاکرات مرتبط با دستور دوم: بررسی ابعاد فقهی «ایجاد حساب بانکی وقف پول»

میثمی: سازمان اوقاف دوباره نامه‌ای به بانک مرکزی ارسال کرده و رئیس کل محترم نیز دستوری صادر کرده اند. این موضوع را قبلاً یک بار در شورای فقهی مطرح کردیم.

ابراهیمی: در اینجا سوال این است که حساب بانکی وقف می‌شود و یا پولی که در آن حساب واریز می‌شود وقف می‌گردد؟

حسنی نیا: احکام اولیه وقف، بر اساس تعاریف موجود و استفتای کتبی از مقام معظم رهبری، به همراه مباحث شفاهی که پیش از این مطرح شده، قابل بررسی می‌باشد. در این زمینه، ما از درس‌های خارج فقه آیت الله نوری همدانی در سال ۹۶ و آیت الله سبحانی در سال ۹۵ استفاده کرده ایم که به بحث وقف پول پرداخته اند. در این راستا، باید به تعریف پول و انواع آن توجه شود. تعریفی از وقف وجود دارد که در قانون مدنی و روایات آمده است و به مفهوم «حبس المال» اشاره دارد. این بحث به اصول اسلامی و قواعدی که قبل از اسلام وجود داشته، مرتبط است. هر مالی که دارای ارزش و منافع باشد، می‌تواند مشمول قاعده حبس قرار گیرد.

در زمان رسول الله (ص)، استفاده از این اصول به گونه ای بوده که هم مال باقی بماند و هم ضوابط شرعی رعایت شود. بنابراین، می‌توانیم هم به حساب بانکی و هم به پول موجود در آن به عنوان موضوعات وقف توجه کنیم. به عنوان مثال، اگر یک میلیارد تومان در حسابی قرار داده شود، این موضوع نیز در این بحث قابل بررسی است. هر نوع مالی (از جمله اموال غیرمنقول مانند خودرو)، پس از مدتی ممکن است به دلیل تورم افزایش یابد و یا به دلیل استهلاک کاهش یابد و این موضوع تأثیری در مقوله وقف ندارد.

سعدی: از نامه سازمان اوقاف اینطور برداشت می‌شود که این سازمان درخواست ایجاد حساب موقوفه دارد. اگر عملیات وقف پول غیرمجاز باشد، به طور کلی نباید بانک مرکزی مجوزی برای ایجاد چنین حسابی صادر کند. به عنوان مثال، اگر کسی بخواهد در زمینه فروش محرّمات (مثلاً مشروبات الکلی) فعالیت کند و از بانک مرکزی درخواست کند که اجازه تأسیس حسابی برای این عملیات را بدهد، این موضوع مشروع نیست. به نظر بنده، ایجاد حساب برای وقف پول اشکالی ندارد، زیرا حساب به خودی خود وقف نمی‌شود. موجودی حساب ممکن است وقف شود، اما عملیاتی که بعداً بر روی این حساب انجام می‌شود، نیاز به بررسی بیشتری دارد. به نظر می‌رسد که باید در یک جلسه دیگر در مورد ایجاد حساب برای وقف پول صحبت کنیم.

اسلامیان: به نظر بنده و بر اساس بحث و فحوصی که انجام دادم، نظر مقام معظم رهبری همان نظر مرحوم امام در کتاب تحریر الوسیله است.

رضایی: قبلاً پیشنهاد شد که دوباره به منابع مراجعه شود و با توجه به این موضوع، توضیحات بیشتری ارائه گردد و بحث علمی کامل شود.

خاموشی: وقف پول یک بحث تاریخی است که به موارد خاصی مربوط می‌شود. اگر کالای مورد وقف مصرفی باشد، به نظر مرحوم علامه معتبر است، اما در حال حاضر پول در هیچ نقطه‌ای از جهان به عنوان کالای مصرفی شناخته نمی‌شود.

سعدی: تمامی آقایان فقهای شورای فقهی و حتی فقهای شورای نگهبان بر این باورند که رأی فقهی شخصی یک موضوع است و استخراج نظر فقهی معیار موضوع دیگری است. زمانی که بانک مرکزی قصد دارد مقرراتی وضع کند، باید بر اساس نظر ولی فقیه پیش برود. بنابراین، توضیحات شفاهی آقای دکتر خاموشی در مورد نظر کتبی که ارائه شده، نشان می‌دهد که نظر مقام معظم رهبری این است که وقف پول صحیح است و ایجاد حساب وقفی در شبکه بانکی نیز به صحت وقف پول وابسته است. اگر صحت وقف پول را بپذیریم، ایجاد حساب وقفی مشکلی نخواهد داشت. اما باید مشخص شود که ایجاد حساب وقفی به چه معناست و در این حساب چه اتفاقی می‌افتد و ثمره آن چیست؟ همچنین، نحوه اجرای احکام موقوفه بر روی حساب وقفی چگونه خواهد بود؟ این‌ها موضوعاتی هستند که باید در آینده مورد بحث قرار گیرند.

رضایی: اگر ما الان بگوییم که حساب وقفی یکی از مباحثی است که به آن پرداخته ایم، باید به نحوه عملکرد این حساب نیز توجه کنیم. مقام معظم رهبری در مورد حفظ ارزش وجوه وقف شده تاکید کرده اند، اما آیا این به معنای حفظ قدرت خرید وجوه آن به اندازه نرخ تورم بانک مرکزی است؟

مصباحی مقدم: لازم است در این مورد استفتاء دیگری توسط دبیرخانه از دفتر مقام معظم رهبری انجام شود.